

Prefață

Prin natura sa, o carte de critică este o carte neisprăvită. Având ca subiect alte cărți, ce pot fi fără număr, ea e o galerie care nu poate ieși la un capăt și se înfundă în propriul traseu, devenit până la urmă unicul scop. Îmi închipui o armată de critici săpând o infinitate de tuneluri; și o altă infinitate de critici săpând altă infinitate de tuneluri, de partea cealaltă a unui munte de cărți. Ei ar trebui să se-ntâlnească, într-o anumită zi, într-un anumit loc. Ei bine, nu se-ntâlnesc! Fiecare deviind cu câte un milimetru, o câtime de milimetru, trec unii pe lângă alții, fluierând. Însă menirea tot și-au îndeplinit-o: au produs găuri, au făcut muntele de cărți șvaițer la rădăcină, i-au dat posibilitatea să cânte: galeriile s-au umplut de ecouri! Ceea ce e foarte important.

A fi critic literar nu înseamnă că l-ai apucat pe Dumnezeu de un picior. A fi critic literar – iată o profesie ingrată! Scriitorii te respectă numai în măsura în care îi lauzi. Rari scriitorii care să fie capabili să-și sărute criticul pe frunte: „Bravo, fiule!“ Sau dacă o fac, o fac precum Iuda, adică „Acesta e. Mântuiește-l!“ Dacă Pollux ar fi fost scriitor și Castor critic s-ar fi sfâșiat între ei ca niște câini. Apropo de câini: Criticul, ca și prietenul nedespărțit al omului, este cu atât mai bun, cu cât e mai rău. Însă dacă e rău, nu mai e bun. Și cercul vicios s-a creat.

Avem o mulțime de cercuri vicioase, nu știi însă dacă sunt onorate suficient de noi. Vorbesc și eu ca un critic, adică mă consider făcând parte – vrând-nevrând – din tagmă. Ce-aș dori de la critici? (Adică de la mine.) Să fie pasionați. (Adică ei.) Poate că lipsește uneori o doză mai mare de pasiune; o presiune sufletească formidabilă, care să asigure incandescența ideii. Dacă printr-un fenomen de gripă virotică, ar muri într-o noapte toți scriitorii din România (Doamne ferește!), criticii aproape că n-ar observa. (Îmi spunea, deunăzi, cu maliție, un prieten.) Și-ar exercita mai departe meseria, în gol, cu aceleași „exigențe“, „imperative“, pe aceleași coordonate „științifice“. De unde s-ar vedea cât de mai la vale de obiect și de din vale de Rovinele bățăliilor e, în genere, critica noastră. „N-o fi chiar așa“, am replicat, moale. Iar prietenul meu: Am spus „în genere“. În ce mă privește, afirmam cu altă ocazie că o epocă literară mare e și expresia unor conștiințe critice exemplare. Având, adică, intransigență, gust sigur, educație, pasiune mistuitoare pe altarul scripturilor și literelor. Înlocuiți intransigența cu spiritul de grup, gustul sigur cu bâlbâiala și incompetența crasă, pasiunea mistuitoare cu spiritul mercenar și veți vedea ce tablou minunat iese! Numai bun de dat la înrămat. Să luăm exemple din istoria literaturii noastre. Maiorescu s-a „bătut“ pentru Eminescu, pentru Creangă, Caragiale, Slavici. Pe vremea „Comediilor domnului Caragiale“, autorul comediilor, domnul Caragiale, n-avea teatru național care să-i poarte numele, era un dramaturg care scrisese și el niște piese acolo. Bune? Rele? Cei mai mulți credeau că rele, dușmănoase chiar. Unele dintre ele „căzuseră“. Maiorescu a luat în piept și a impus perioada noastră de aur – și nu i-a fost ușor. Am

dat doar un exemplu. S-ar putea, în continuare, exemplifica, amintind campaniile lui Ibrăileanu, Lovinescu ori Călinescu. Avem și azi critici excelenți.

Nu găsesc la rezezeală suficiente cuvinte de laudă pentru actul temerar și bravura cu care aceștia înfruntă tălăzuirea de subiectivități răscolite, încercând – cu câte sacrificii și cu ce mers pe stradă, printre autorii „nedreptățiți“! – să țină dreaptă cumpăna judecății de valoare. Nu știi cum o fi pe lumea cealaltă, dar pe aceasta judecata de valoare costă foarte mult! Îngrozitor de mult uneori. Și cu toate acestea, ea se pronunță tăios, răspicat. E drept că e mult mai comod, uneori, să te refugiezi exclusiv în istoria literară și să te lupți pentru deshumări de lux. De preferință pentru minori, care nu pun probleme. Mizăm pe cai răpciugoși, ca în basme, numai că acei din basme aveau puteri miraculoase, în timp ce acum, în secolul nostru lucid și translucid, miracolul a dispărut.

Facem greșeala de a ne pierde în ierarhizări, izvor nesecat de bube în cap. Datoria criticii ar fi una singură: să despartă grâul de neghină, să arate ce e extraordinar, minunat, și de ce este extraordinarul extraordinar și minunatul minunat; delimitând, deci, drastic toate aceste minunății de ce e stupid, găunos, insipid și ridicol.

Am adunat în această carte cronicile literare; nu mă feresc nici de cuvântul studii, scrise într-o perioadă de timp destul de lungă. Faptul că nu m-am lăsat de critică, de prin 1962, când publicam primele însemnări pe marginea cărților, și până acum, dovedește nu atât vocația subsemnatului (poate să fie, poate să nu fie), cât, mai degrabă – de subliniat acest mai degrabă –, vocația certă a literaturii române de a fi criticată de mine. Și de mine, alături de mulți alții. Vreau să spun: studiată, răscolită,

greblată, adulată, încălzită la sân precum șarpele, adică tot ce se înțelege și ar trebui să se înțeleagă prin fenomenul complex de critică literară. Într-un fel, mai fățiș ori mai discret, fiecare scriitor este și un critic, operând selecții, aprecieri și pronosticuri. Ion Pillat, care a publicat și excelente eseuri, avea scara lui sigură de valori, mai ales în domeniul poeziei.

De peste două decenii urmăresc atent fenomenul literaturii române prin faptele ei mari – care mă entuziasmează, prin faptele ei mai puțin mari, ce mă întristează. O literatură care mi-e scumpă, și pentru că mă simt inclus în ea. Un aztec, ce cară bolovani la piramida lunii, să zicem, se simte inclus în stratul de zid corespunzător ciclului vieții sale. Acțiunea criticului – pe lângă fenomenul de adorație necesar – ca un extaz stârnit de perfecțiune, trebuie să fie cinstită, dreaptă (cât mai obiectivă în subiectivitatea ei), necruțătoare. El dă seama în fața conștiinței lui și în fața viitorimii de starea literaturii – așa cum cel de la buletinul meteorologic nu dă seama în fața nimănui dacă vremea e inversă prognozei sale. Vântul se poate schimba brusc dinspre vest, în loc să bată dinspre est – sau invers, însă, în literatură, prognoza trebuie să ne doară mai mult. Îmi vine în minte expresia: „Țuști, fetișo, pe lopată, țuști, mătușă, de-mi arată!“ Perfidia fenomenului estetic e că trebuie, atunci când critici, să și arăți cum trebuie să se stea pe lopată. Exegetul cred că e, în esență, și un creator. (Care, cum s-a spus: a ratat – sau nu, adaug eu – cât mai multe genuri. Important e că le-a încercat, le cunoaște secretele.)

Deși titlul ar sugera mai degrabă niște cronici muzicale, avertizăm cititorul că vom rămâne doar în sfera și pe portativul literaturii.

Ideal este să scrii doar despre clasici. Cum idealul e greu de atins în orice domeniu, ne asumăm riscul literaturii vii, analizată uneori fără anestezie – din economie de eter. S-ar fi putut grupa în mai multe feluri materialul acestui volum. Pe autori, având în vedere că despre unii m-am pronunțat de mai multe ori, cu ocazia apariției unor cărți, alfabetic (modul imbatabil al criticii diplomatice) etc. Am preferat ordinea elaborării, așezând însă în față cronicile din seria „Ramuri“ (cu excepția câtorva apărute în alte publicații), mai ample, iar în partea a doua pe cele mai vechi. Acestea din urmă prezintă și o valoare *documentară*. Unii poeți, despre care am scris de la primele cărți, au evoluat cam în direcția prevăzută de mine, nu ca să mă confirme, ci pentru că... mă înțelegeți. Sonda a fost profundă, le-a surprins o trăsătură esențială, înscrisă în gena lor poetică. Un motiv de mândrie, bine-înțeles. Orgoliul meu se simte flatat. Când ieși din spital, ți se dă un certificat pe care scrie „ameliorat“. (Chiar dacă n-ai avut nimic.) Nici un medic din lume nu-și asumă riscul de-a numi un pacient, care părăsește pragul spitalului său, „vindecat“. Mă gândeam să dau acest subtitlu cărții mele: „Ameliorări critice, cronice, literare“ (cu virgulă între „cronice“ și „literare“, deși ar fi mers și fără).

Critica este, spre a continua considerațiile cu care începusem, foarte apropiată de chirurgie, cu diferența că trebuie să operezi și pacienți care nu se plâng de nimic. Ba, dimpotrivă, se cred foarte sănătoși, unii, dacă nu chiar toți, *ascunzând* doar geniul. „Simt așa un geniu în mine, domnule critic! Mai ales seara pe la 1,30, domnule critic, mă ia așa cu geniu. În somn! Ce-o fi însemnând asta. O fi grav?“ Sau: „Îmi fâlfâie o aripă de înger în pupila stângă. O fi grav?“ Etc.

Analizele pornesc de obicei de la o carte, dar se fac aprecieri asupra întregii opere a autorului. O carte e o oglindă, în care încerc să descifrez fizionomia autorului și a întregii opere. Metoda e dificilă (ghicitul în cafea ar fi de preferat), pentru că familiarizarea cu un autor până la automatisme, ticuri și clișee, cunoașterea pe dedesubt a fluxului său creator îți cere foarte mult timp; și o curiozitate și o disponibilitate de ceasornicar, gata oricând să repara atât orologiul medieval al primăriei cât și minusculul ceas de mână, japonez, al unei cliente. Răbdare și tutun, și roți uriașe, și roțițe care merg doar sub lupă. Din cauza aceasta n-am putut deveni un cronicar *curent*, așa cum mi-aș fi dorit, producând lunar o „figură” critică (făcută prietenilor scriitori) pentru zodiacul meu personal. Deși par spontane, munca la o „cronică” mi-a luat uneori și două-trei luni, cunoscând mai multe redactări, uneori exasperante, până când fraza începea să-mi sune plăcut în ureche. E ridicol, dar, uneori, decât să fiu obligat să scriu o cronică, aș fi preferat să plec la concentrare, să facă frunțașii și caporalii culcări și sculări cu mine, răcanul de mine, prin noroi, echipat cu lopată și gamelă și cu masca de gaze pe figură.

Mă interesează deopotrivă portretul scriitorului, posibilitățile sale demonstrate sau virtuale, gradul de măiestrie și, nu în ultimul rând, cel de conștiință. Vremea noastră trebuie să fie și una a conștiinței! Se știe cât de aspru sunt pedepsiți cei care trag în pianist, sau se dedau la spargeri în timp de camuflaj. Uneori nu mi-am putut stăpâni mânia – deși acest volum e mai degrabă unul de abțineri de la polemici literare – gen în care, de altfel, mărturisesc sincer, mă simt foarte bine. Poziția mea estetică și așa *abținută*, înfrânată, se vede, sper, destul de clar.

Unele studii cer o continuare, cum sunt cel despre avangarda literară românească, unde voi analiza, cu altă ocazie, poezia lui Tzara, Voronca și Fundoianu, ori cel despre Vasile Voiculescu, unde n-am apucat să vorbesc despre sonete.

Cele mai multe sunt dedicate literaturii române. Cu ochii ficși pe literatura română, am primit cărțile ei cum mi-au venit la mână: bune, rele, mai bunicele, mai vechi, mai noi, reeditări, primele manifestări ale unor talente.

O literatură în plină desfășurare este un mare spectacol. Ca o vânătoare, unde criticul are rol de hăitaș: gonește, țipă, se agită și scoate în lumină, dar nu ochește și nu ucide. (Ucigătoare și implacabilă e numai vremea, trecerea vremii care cerne și mătură.) N-am putut fi niciodată un vânător, din cauza milei ce mă copleșește în fața sălbăticiunii care țâșnește, concretă, adevărată, frumoasă, cu spaima înscrisă în ochi și în fiecare por al ființei fremătânde. Și v-aș putea arăta copacii – în loc de formidabilele trofee – de care, în momentul în care ar fi trebuit să trag, am dat de-a azvârlita și mi-am izbit deznădăjduit pușca mea cu lunetă...

Ca viziune, toate analizele, deci și cele, mai puține la număr, privind unii scriitori străini, poeți sau prozatori, se leagă cu eseurile din volumele mele mai vechi: „Teoria sferelor de influență“, 1969 și „Starea de destin“, 1976.

Aș încheia citând, apropo de detașarea și obiectivitatea care trebuie să guverneze gestul critic, o strofă dintr-un cântec popular soldățesc, scris desigur cu creion chimic muiat în gură: „În cazarma cea de peatră / Nu ai mamă nu ai tată / Nu ai frați nu ai surori / Numai pași alergători.“

Dedic prietenilor mei scriitori, acești „pași alergători“.

București, iunie 1985